

УДК 159.922.6-057.87

В. В. Коширець

Received February 02, 2015;

Revised March 12, 2016;

Accepted April 26, 2016.

СУВЕРЕННІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЇЇ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ

У статті проаналізовано й узагальнено основні теоретичні підходи до дослідження суверенності психологічного простору молоді людини в контексті становлення її особистісної зрілості. Визначено найбільш важливі й інформативні особистісні детермінанти суверенності особистісного простору, якими виступили відповідальність, прямолінійність, автономність. Обґрунтовано, що суверенність психологічного простору – важливий чинник стійких мотиваційних тенденцій поведінки, персоналізованих зв'язків із соціальним світом, становлення зрілого Я-соціального на рівні групової та індивідуальної реалізації, сприяє переорієнтації на цільові ознаки розвитку, прояву ініціативності, пошуку інновацій, індивідуальній активності й самореалізації.

За результатами емпіричного дослідження визначено суттєві відмінності між групами досліджуваних студентів. Доведено, що виражена суверенність психологічного простору – закономірне явище супроводу вираженого загального почуття автономності, незалежності, самостійності власної особистості, яких досягають засобом регуляції особистісних меж, насамперед їх установленням, що робить простір відкритим. Така реальна контрольованість життєвого середовища (сприйняття фізичного тіла, території, речей, звичок, соціальних зв'язків та цінностей) – ознака особистісної зрілості, соціально-психологічної адаптації та психічного благополуччя людини. Для подолання низької суверенності психологічного простору студентів доцільно впроваджувати психотехнології формування соціально зрілої особистості з вираженими тенденціями самоактуалізації та саморозвитку

Ключові слова: психологічний простір, суверенність, особистісна зрілість, особистісні межі, автономність, студентська молодь.

Koshyrets V. V. The Sovereignty of Psychological Space of Youth from Personal Maturity Perspective. The article analyzes and summarizes the main theoretical approaches to the study of the sovereignty of psychological space of the young man in the context of the personal maturity development. The most important and informative personality determinants of personal space sovereignty have been determined; these are – responsibility, straightforwardness and autonomy. It is proved that the psychological space sovereignty is an important factor motivating sustainable behavior trends, personalized connections with the social world, becoming a mature

social Self at the level of group and individual realization, promotes reorientation to target the signs of development, initiative manifestation, finding innovation, individual activity and self-realization.

The results of empirical research identified significant differences between the groups of students. It is approved that expressed sovereignty of psychological space is inevitable phenomenon going with explicit feeling of independence and autonomy of oneself that is reached by regulation of personal boundaries, and above all, their setting up which makes the space open. Such manageability of a real life environment (perception of the physical body, territory, things, habits, social relations and values) is a feature of personal maturity, social and psychological adaptation and mental well-being of a person. To overcome poor students psychological space sovereignty it is expedient to implement psychotechnologies forming socially mature personality with distinct tendency to self-actualization and self-development.

Keywords: psychological space, sovereignty, personal maturity, personal boundaries, autonomy, students' youth.

Коширец В. В. Суверенность психологического пространства молодежи в контексте становления ее личностной зрелости. В статье проанализированы и обобщены основные теоретические подходы к исследованию суверенности психологического пространства молодежи в контексте становления ее личностной зрелости. Определены наиболее важные и информативные личностные детерминанты суверенности личностного пространства, которыми выступили ответственность, прямолинейность, автономность. Обосновано, что суверенность психологического пространства является важным фактором устойчивых мотивационных тенденций поведения, персонализированных связей с социальным миром, становления зрелого Я-социального на уровне групповой и индивидуальной реализации, способствует переориентации на целевые признаки развития, проявления инициативности, поиска инноваций, индивидуальной активности и самореализации.

По результатам эмпирического исследования определены существенные различия между группами испытуемых студентов. Доказано, что выраженная суверенность психологического пространства является закономерным явлением сопровождения выраженного общего чувства автономности, независимости, самостоятельности собственной личности, которые достигаются посредством регуляции личностных границ и в первую очередь их установкой, что делает пространство открытым. Такая реальная контролируемость жизненной среды (восприятие физического тела, территории, вещей, привычек, социальных связей и ценностей) является признаком личностной зрелости, социально-психологической адаптации и психического благополучия человека. Для преодоления низкой суверенности психологического пространства студентов целесообразно внедрение психотехнологий формирования социально зрелой личности с выраженными тенденциями самоактуализации и саморазвития.

Ключевые слова: психологическое пространство, суверенность, личностная зрелость, личностные границы, автономность, студенческая молодежь.

Постановка наукової проблеми та її значення. Процеси розвитку сучасного суспільства вкрай загострюють проблеми, пов'язані з його гуманізацією, визначенням пріоритету загальнолюдських цінностей, адаптивності та свободи розвитку людини. Забезпечення ефективності розв'язання складного комплексу цих проблем актуалізує потребу в глибшому пізнанні сутності інтеграційних характеристик психічних явищ і вимагає створення повноцінних теоретичних концепцій та моделей вивчення внутрішнього світу особистості. Тому дуже важливо дослідити психологічний простір особистості як феномен, яким охоплено значний потенціал життєвої самореалізації людини.

Вікові характеристики студентства містять у собі всю палітру психологічних утворень когнітивної, мотиваційної, поведінкової, емоційної сфер, де провідна позиція відводиться активній регуляції особистісних меж життєвого простору для досягнення стійкої внутрішньої позиції. На студентський вік припадає процес активного формування особистісної зрілості як готовності до життєвого (особистісного та професійного) самовизначення.

Специфічність вікових особливостей та особливості соціально-психологічних ознак особистісного прояву студентської молоді дають змогу констатувати розуміння особистісного простору як одного з компонентів багатогранної структури життєвого простору студентської молоді у вигляді внутрішнього інтегрованого образу суб'єктного характеру, який забезпечує адекватний рівень соціально-психологічної адаптації та становлення соціальної зрілості, самоствердження і самоактуалізації сучасного студента.

Особистісний простір як складова частина соціального входить у систему різних соціальних інститутів, як-от: держава, сім'я, вищий навчальний заклад тощо. Для студентства найвпливовішим соціальним інститутом є система освіти. У цьому зв'язку освіта – форма соціалізації, змістом якої є залучення суб'єкта до тієї частини людської культури, елементи якої актуалізовані в житті конкретного соціуму як позитивні соціально значущі цінності, а ступінь засвоєння суб'єктом соціально-історичного досвіду людства виявляється одним із показників рівня його соціалізації. Особливого значення для конструктивної взаємодії з соціумом набуває рівень особистісної зрілості та прояви особистісного самоствердження й самоактуалізації.

Аналіз досліджень цієї проблеми. За результатами емпіричних досліджень і теоретичних узагальнень можна виділити досліджені

функції психологічних меж особистості (О. Асмолов, Л. Гримак, А. Журавльов, С. Нартова-Бочавер, Н. Саліхова, К. Уїлбер); аспекти аксіологічного виміру психологічних меж особистості та побудови їх простору (Б. Братусь, Ж. Вірна, З. Карпенко, С. Максименко, Т. Хомуленко, Д. Фельдштейн та ін.); структуру конструктивних соціальних установок щодо прийняття особистістю відповідальності за власне життя (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Н. Жигайло, С. Рубінштейн, М. Савчин, В. Слободчиков, О. Старовойтенко, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.).

Феномен особистісної зрілості досліджували багато вчених у вітчизняній психології (М. Боришевський, Ю. Гільбух та ін.). Останні дослідження цієї проблеми описано в працях таких науковців, як С. Архипова, С. Братченко, І. Булах, О. Дмитрієва, В. Долинська, О. Лукасевич, М. Миронова, Л. Овсянецька, Л. Потапчук, О. Темрук, Т. Титаренко, І. Шемелюк, О. Штепа та ін.

Особистісна зрілість розуміється як системна якість особистості, тобто якість, яка породжується системою й зумовлена специфікою взаємодії компонентів системи, характером їх взаємозв'язків. Водночас особистість – це складна відкрита система, здатна до саморозвитку, самовдосконалення за рахунок активного пошуку й прийому нової інформації, врахування та оцінки результатів своїх дій, і водночас «закрита» система, замкнена внаслідок внутрішньої взаємопов'язаності її властивостей [2].

Мета статті – теоретично й емпірично обґрунтувати суверенність психологічного простору як чинника становлення особистісної зрілості в юнацькому віці.

Для реалізації поставлених завдань використано такі **методи** дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизація наукової літератури з питань вивчення психологічного простору); *емпіричні* (тестування з використанням методик: опитувальник «Суверенність психологічного простору» С. Нартової-Бочавер, опитувальник діагностики самоактуалізації особистості О. Лазукіна в адаптації Н. Каліна; тест-опитувальник особистісної зрілості; *методи статистичної обробки даних*).

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проведений теоретичний аналіз розуміння психологічного простору особистості дає змогу припустити, що пси-

хологічний простір як інтегроване психологічне утворення особистості забезпечує її недоторканність, збереження ідентичності, можливість самопрезентації, захист від маніпулятивного та інших негативних впливів з боку інших осіб. Психологічний простір має зовнішню та внутрішню сфери, які наповнені певним змістом і перебувають у певних структурних зв'язках. Різноманітні комбінації змісту і структури меж психологічного простору складають специфічні та індивідуальні його ознаки на різних етапах онтогенезу.

Розвиток особистості в новому середовищі закономірно призводить до кардинальних змін в її психологічному просторі. Так, унаслідок контактів із новим оточенням особистість пізнає та формує своє ставлення до його представників. При цьому особливості реального або акредитивного оцінювання нових знайомих значущими іншими суттєво впливають, а досить часто й визначають характер ставлення до їхньої особистості. Це ж стосується засвоєння норм, правил, традицій у новому середовищі. Формуючи своє ставлення до них, особистість співвідносить свої оцінки з уявленнями про думки й оцінки значущих інших (а часто і з їхніми забобонами), їхніми позиціями щодо соціальних норм чи моральних дилем (і цінностей, і псевдо-, квазі- й антицінностей; і переконань, і упереджень, забобонів). Цінність думки значущих інших для особистості буває настільки важливою, що стає ніби «призмою», через яку переломлюються власні нові враження й оцінки, опосередкованим чинником для прийняття та присвоєння особистістю окремих явищ навколишньої дійсності, особливо в складних ситуаціях життєвого вибору в періоди самовизначення.

Загалом психологічний простір містить не лише суб'єктивно значущих інших, а й усю систему значущих зв'язків та відносин, уявлення про ставлення значущих інших до оточення, умов і ситуацій, соціальних об'єктів (та явищ), значущість їх оцінок, поглядів, життєвих досягнень і прагнень, а також значущість власного вибору, цілей, можливостей, перспектив тощо. Особистісно значущими стають окремі інші (і реальні, і нереальні), які перебувають в актуальній взаємодії з тим, для кого вони є значущими, або не входять до складу безпосереднього соціального оточення особистості.

Проблемі розвитку суверенності психологічного простору присвячені дослідження таких відомих учених, як С. К. Нартова-Бочавер,

О. Д. Главинська, С. В. Вальцева, І. А. Ільїна, Р. А. Порошина, С. А. Попова, А. Д. Похилько, Ч. Кулі, Дж. Кулі, Е. Еріксон та ін. Проаналізувавши роботи дослідників, можна виділити такі основні ознаки суверенно розвиненої особистості: 1) цілеспрямованість; 2) самодостатність особистості; 3) здатність до самоспостереження; 4) творча здатність; 5) позитивне мислення; 6) духовна еволюція.

Проведений теоретичний аналіз джерел вітчизняних та зарубіжних авторів із проблем просторової організації життя людини, конкретизації вікових та соціально-психологічних характеристик психологічного простору та становлення особистісної зрілості в юнацькому віці, суверенності її психологічного простору дає можливість чітко верифікувати емпіричний матеріал, а відповідно досягти конкретних результатів у досягненні поставлених завдань.

Вибірку дослідження склали студенти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки ($n = 181$).

Проведене емпіричне дослідження дає змогу оцінити особливості психологічного простору молодій людині. У результаті опрацювання емпіричних даних за методикою С. Нартової-Бочавер «Суверенність психологічного простору» визначено три основні групи респондентів із різними показниками суверенності психологічного простору: перша група характеризується високими показниками суверенності психологічного простору (34,2 %); друга – середніми показниками (42,5 %); третя група – низькими показниками (23,2 %).

Фіксація показників суверенності психологічного простору в загальній вибірці досліджуваних дає змогу стверджувати, що високий рівень вираження суверенності психологічного простору – ознака окреслення свого життєвого простору як найбільш значущої (близької, улюбленої, цікавої) для них частини життєвого світу, яка суб'єктивно визначає найважливішу сторону їх життєдіяльності. Така позиція високого рівня визначення суверенності власного психологічного простору найчастіше відображається в характеристиках особистості, пов'язаних з її автономністю, характеризується самостійністю та стійкістю. Середній рівень вираження суверенності – ознака невизначеної позиції, що часто пов'язано із соціальними факторами особистісної реалізації молодій людині, які перешкоджають або ж навіть руйнують потенціал формування цілісного, повноцінного особистісного простору. Низький рівень вираження суверенності психологічного

простору досліджуваних засвідчує прояв у них ознак депривованості, яка проявляється в переживанні відчуження і фрагментарності власного життя, що характеризується суттєвими ускладненнями в пошуку об'єкта ідентифікації.

Поступовий аналіз середньогрупового розподілу показників за шкалами опитувальника «Суверенність психологічного простору» показав суттєві відмінності між групами. Загальною тенденцією розподілу є виражена суверенність психологічного простору за всіма шкалами в групі 1, що є закономірним явищем супроводу вираженого загального почуття автономності, незалежності, самостійності власної особистості, які досягають засобом регуляції особистісних меж, насамперед їх установленням, що робить простір відкритим. Саме така реальна контрольованість життєвого середовища (сприйняття фізичного тіла, території, речей, звичок, соціальних зв'язків та цінностей) – ознака соціально-психологічної адаптації та психічного благополуччя людини, на відміну від реальних ознак установлення захисних меж особистісного простору, як-от у групі 3, де зафіксовані найнижчі показники за усіма шкалами (рис. 1).

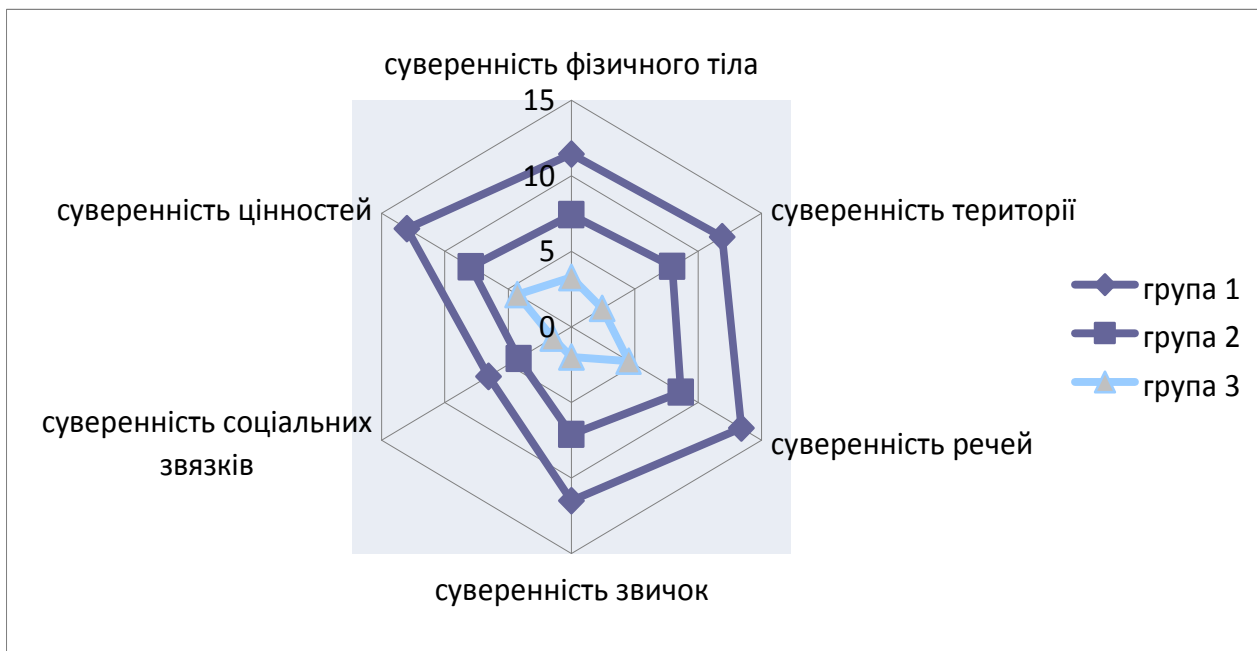

Рис. 1. Середньогруповий розподіл показників за шкалами опитувальника «Суверенність психологічного простору» С. Нартової-Бочавер у групах досліджуваних студентів

Вивчали такі важливі чинники, як самоактуалізація та соціальна зрілість досліджуваних студентів, за допомогою опитувальника діа-

гностики самоактуалізації особистості О. Лазукіна в адаптації Н. Каліна й тесту-опитувальника вивчення особистісної зрілості.

Середньогруповий розподіл показників опитувальника діагностики самоактуалізації особистості показав, що між досліджуваними групами студентів є відмінності за усіма показниками методики (рис. 2).

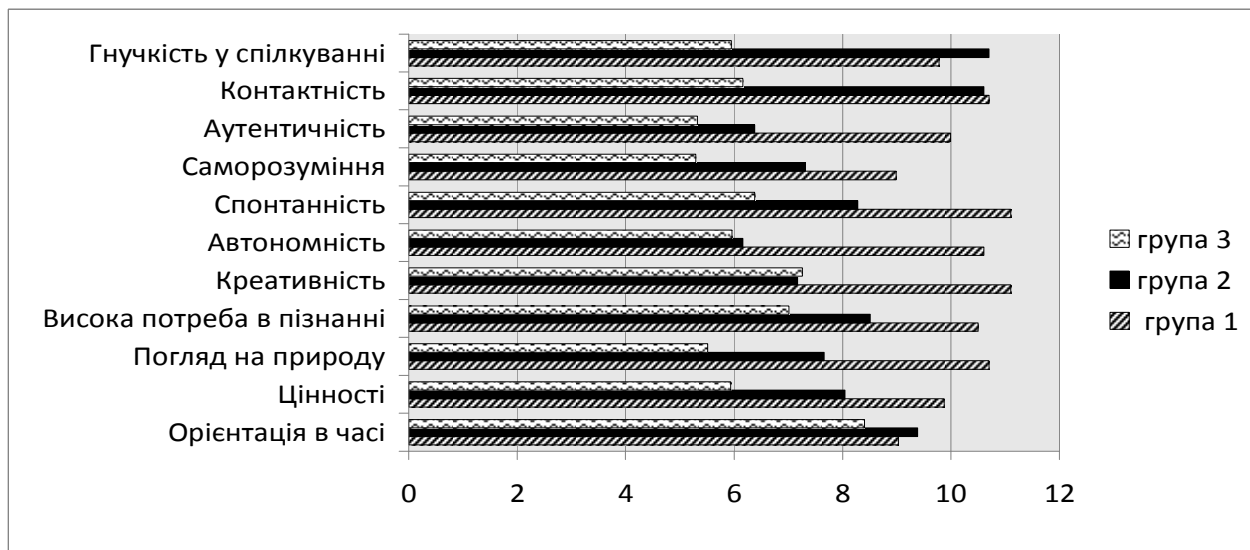

Рис. 2. Середньогруповий розподіл показників за шкалами опитувальника діагностики самоактуалізації особистості О. Лазукіна в адаптації Н. Каліна в групах досліджуваних студентів

У групі 1 найвищими виявилися показники цінностей, погляду на природу, високої потреби в пізнанні, креативності, автономності, спонтанності, саморозуміння, автентичності; у групі 2 найвищі показники зафіксовано за шкалою орієнтації в часі та гнучкості в спілкуванні; у групі 3 зафіксовані емпіричні дані за усіма шкалами методик виявилися нижчими порівняно з двома попередніми групами.

Аналіз розподілу показників цієї методики в групах студентів із різним рівнем суверенності психологічного простору показав, що є суттєві відмінності за всіма показниками, крім показника орієнтації в часі.

Так, загальна тенденція прояву відмінностей полягає в тому, що для студентів груп 1 і 2, які мають високий та середній рівень суверенності психологічного простору, властиві вищі показники за шкалою *цінності*, що виражається в таких переконаннях студентів: головне в житті – робити добро та служити істині; людина повинна трудитися, щоб реалізувати свої здібності та бажання; талант і здібності означають більше, ніж обов’язок; для цих студентів виконання

цікавої та творчої за змістом роботи може бути без винагороди, адже більша частина того, що вони роблять, приносить їм задоволення, і, як наслідок, живуть вони з відчуттям щастя і життєвої цілісності та справедливості.

Показники *погляду на природу* в досліджуваних студентів груп 1 і 2 демонструють високий прояв уміння студентів вірити людям, адже вони переконані, що більшості людей можна довіряти, адже люди – істоти не егоїстичні; віра в людські можливості виражається в прагненні цих студентів до щирих гармонійних міжособистісних стосунків, адже вони переконані, що, здійснюючи вчинки, люди керуються взаємними інтересами; їх природна симпатія і довіра до людей робить їх неупередженими та доброзичливими у ставленні до інших людей.

Висока *потреба в пізнанні* в студентів груп 1 і 2 виражає їх сутність постійного пошуку чогось нового та цікавого, вони докладають зусиль щодо відстежування новинок літератури й мистецтва, а інколи просто шукають відповідь на цікаве питання, незважаючи на витрати часу, адже вважають, що зусилля, яких вимагає пізнання істини, варті того, щоб пережити це задоволення. Переважно такі студенти правильно зробили свій професійний вибір, адже вони легко відчують свої когнітивні ресурси, готові до вузьких спеціалізацій за рахунок добре розвинутих умінь і навичок, які готові постійно порівнювати, оцінювати та відстоювати. Така пізнавальна стабільність виражається в їх глибокому переконанні – «вік живи – вік учись».

За шкалою *прагнення до творчості або креативності* теж помітні статистично значущі відмінності в розподілі даних між групами: студенти досліджуваних груп 1 і 2 виявилися більш креативними, адже їх загальне творче ставлення до життя дає змогу їм приймати ризикові рішення та знаходити в складних ситуаціях принципово нові варіанти їх розв'язання; вони вважають, що творчість повинна приносити людям задоволення, при цьому дуже важливо, як часто людина переживає радощі пізнання і творчості; ці студенти переконані, що сенс життя полягає у творчості, а талант і здібність означають більше, ніж обов'язок, тобто в їхньому життєвому просторі завжди віднайдеться час для творчості.

Виходячи з того, що *автономність* – головний критерій психічного здоров'я особи, її цілісності й повноти, закономірно, що зафіксовані емпіричні дані за цією шкалою виявилися вищими в студентів із високим рівнем суверенності психологічного простору: вони рідко

замислюються над тим, наскільки правильна їх поведінка; часто приймають ризиковані рішення; не схильні задумуватися над тим, чого чекає від них оточення; у них завжди є власна думка щодо важливих питань; свої проблеми вони розв'язують так, як уважають за потрібне; критика майже не впливає на їхню самооцінку; вони впевнені, що кожен може прожити своє життя так, як йому хочеться, навіть «білою вороною», якщо це потрібно.

Цікаві відмінності в показниках за шкалою *спонтанності*, яка похідна від упевненості в собі та довіри людини до навколишнього світу: так, студенти з високим і середнім рівнем суверенності психологічного простору основним життєвим кредо вважають твердження, що «головне призначення волі – підштовхувати зусилля і збільшувати енергію людини», тому їм притаманні щирість в емоціях та думках, які проявляють до інших людей, вони не соромляться проявляти свою ніжність та не відчувають докорів сумління, якщо на когось сердяться, тобто вони довіряють своїм раптовим бажанням і вважають, що висловлювати свої почуття важливо за будь-яких обставин. Вагомою ознакою спонтанності є розвинуте вміння розкрити себе іншому, ніколи не боятися бути самим собою й проявляти легкість та природність у ставленні до інших людей.

Розвинуте *саморозуміння* в студентів досліджуваних груп 1 і 2 засвідчує їх чутливість і сензитивність до власних бажань: вони завжди розуміють свої почуття і добре знають, що відчувають, а ці студенти знають свої слабкості і, як наслідок, легко приймають наявність суперечностей у самих собі. Їхню поведінку часто супроводжує прагнення до досягнення внутрішньої гармонії, тому їм важко підміняти власні смаки й оцінки зовнішніми соціальними стандартами, комфортною зоною існування є їх інтровертований світ.

Дуже близькою ознакою до саморозуміння є *аутосимпатія*, яку розглядають як природню основу психічного здоров'я і цілісності особи. Саме тому емпіричні дані за цією шкалою суттєво вищі в студентів з високим й середнім рівнем суверенності психологічного простору: вони впевнені та врівноважені, адже вони переважно собі дуже подобаються, дуже добре ставляться до компліментів з будь-якого приводу і не дуже засмучуються, якщо їм не вдається бути доскональними; їхня витриманість зумовлена вмінням керувати бажаннями та емоціями, вони не соромляться своїх слабкостей та не люблять згадувати про минулі неприємності; а внутрішня витривалість є

ознакою вираженої віри в себе, навіть за умов, коли дуже важко вирішити певні проблемні ситуації, їхні почуття самоповаги не залежать від набутих досягнень, критика не впливає на самооцінку, що дає їм змогу відчувати любов від інших, що загалом є результатом їхньої здатності любити інших людей.

Контактність студентів із високим і середнім рівнем суверенності психологічного простору вимірює їх товариськість, уміння встановлювати тривалі та доброзичливі стосунки з оточенням: у суперечці завжди прагнуть зрозуміти думки співрозмовника, у розмові вміють висловлювати свою позицію щодо ситуації та співрозмовників, відкриті інтересам і поглядам інших людей; їхня виражена повага до людей проявляється в толерантності та гнучкості, люди їх рідко дратують, адже успіх у спілкування для них залежить від здібностей широго розкриття себе іншій людині.

Результати тесту-опитувальника особистісної зрілості продемонстрували статистично значущі відмінності в розподілі середньо групових показників за шкалами (рис. 3).

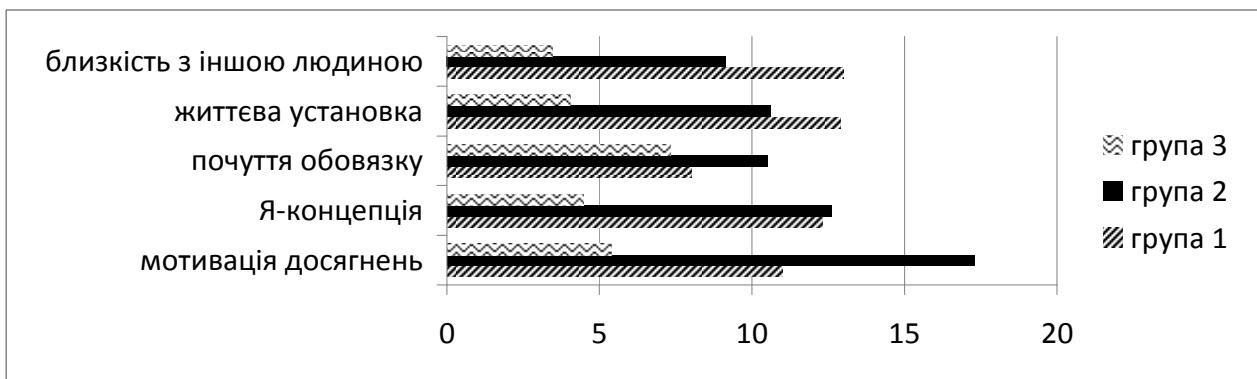

Рис. 3. Середньогруповий розподіл показників за шкалами методики вивчення особистісної зрілості в групах досліджуваних студентів

Так, загальна тенденція прояву відмінностей полягає в тому, що для студентів групи 1, які мають високий рівень суверенності психологічного простору, виражені *життєва установка*, що проявляється в домінуванні довірливого ставлення до людей («Людам потрібно довіряти, але при цьому потрібно без винятку всіх перевіряти») та до світу загалом («світ може бути хорошим, якщо життя людей буде наповнене добротою, для чого потрібно докладати всі сили», цілеспрямованості та ініціативності («потрібно брати з невдачі якомога більше життєвих уроків», «у досягненні мети докладати власних зусиль та наполегливості», «при критиці іншими людьми потрібно розі-

братися в причинах критики», «не допускати серйозного ризику й у разі програшу не піддаватися азарту»), розвинутому почутті допомоги іншим («за наявності зайвих грошей допомагати родичам та близьким людям»), та *психологічна здатність до близькості з іншими людьми*, що проявляється в розвинутому вмінні контактування з близькими та родичами («не згадую про невдачі, щоб не створити проблем для співрозмовника», «ціню близьких людей за духовними інтересами», «готовий зустрічатися кожен день з друзями, родичами, близькими людьми для відвертих розмов», «людина подобається мені, якщо я знаю її давно»).

Для студентів групи 2, які мають середній рівень суверенності психологічного простору, найвищими виявилися показники *мотивації досягнень*, що проявляється в розвинутій самооцінці власних можливостей і постійному прагненні до самовдосконалення («прагну з'ясувати причини невдачі, щоб у подальшому вдосконалити свої уміння», «противник має бути майстром, який перевершуючи мене, дає більше шансів вдосконалюватися», «досягати успіхів в усіх починаннях», «у спробах досягти успіху в житті потрібно покладатися на власні зусилля і наполегливість»), та *почуття обов'язку*, що проявляється у сформованій громадянській позиції щодо життя в суспільстві («прагну вивчити умови державного розвитку в інших країнах світу, щоб зіставити з ними стан у своїй країні та мріяти про його покращення», «багато читаю, оскільки мене хвилюють події, які відбуваються в суспільстві»).

Слід відзначити, що за шкалою «*Я-концепція*» середньогрупові показники в групах 1 і 2 виявилися на однаковому рівні вираження, що закономірно, адже ця інтегральна шкала вміщує спільні ознаки попередніх шкал, а відповідно дає можливість стверджувати, що групи студентів із високим та середнім рівнем вираження суверенності психологічного простору мають багато спільного у змісті їх особистісної зрілості, на відміну від групи студентів із низьким рівнем суверенності психологічного простору, чії середньогрупові показники за шкалами методики показують рівень нижче середнього як задовільний.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на результати проведеного дослідження, слід відзначити, що в юнаків та дівчат як найбільш важливі та інформативні особистісні детермінанти суверенності особистісного простору виступили відповідальність, прямолінійність, автономність.

Отримані результати стали підґрунтям для пропозицій основних психолого-методичних засобів, спрямованих на актуалізацію особистісної самоорганізації в юнацькому віці, яка відповідає за довільну активність щодо цілісної реалізації відносин зі світом речей, людей, соціальними явищами з урахуванням мотиваційно-ідентифікаційних тенденцій поведінки та прояву індивідуальних цінностей і здібностей. Розвиток просторової стабільності як основи стійких мотиваційних тенденцій поведінки, розвиток персоналізованих зв'язків із соціальним світом, становлення зрілого Я-соціального на рівні групової та індивідуальної реалізації сприяє переорієнтації на цільові ознаки розвитку, прояву ініціативності, пошуку інновацій, індивідуальній активності і самореалізації.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо в теоретичному осмисленні та емпіричному вивченні проблеми подолання низької суверенності психологічного простору, у впровадженні психотехнологій формування соціально зрілої особистості, з вираженими тенденціями самоактуалізації та саморозвитку, що може бути основою для подальших досліджень та осмислення проблем внутрішньої просторової конфігурації соціально-психологічної дійсності.

Література

1. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : монографія / Ж. П. Вірна. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 320 с.
Virna Zh. P. Motyvatsiyno-smyslova rehuliatsiya u profesionalizatsiyi psykhologa [Motivation and sense regulation in the professionalization of psychologist] : monohrafiya / Zh. P. Virna. – Lutsk : RVV “Vezha” Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2003. – 320 s.
2. Нартова-Бочавер С. К. Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии / С. К. Нартова-Бочавер. – СПб. : Питер, 2008. – 400 с.
Nartova-Bochaver S. K. Cheloviek suvieriennyi: psikhologicheskoye issliedovaniye subyekta v yego bytii [Man sovereign: a psychological study of the subject in his being] / S. K. Nartova-Bochaver. – SPB. : Piter, 2008. – 400 s.
3. Титаренко Т. М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія / Т. М. Титаренко, О. М. Кочубейник, К. О. Черемних ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2014. – 206 с.
Tytarenko T. M. Psykhologhichni praktyky konstruivannia zhyttia v umovakh postmodernoji socialnosti [Mental practice of designing life in postmodern sociality] : monohrafiya / T. M. Tytarenko, O. M. Kochubeinyk, K. O. Cheremnykh ; Natc. akad. ped. nauk Ukrajinu, In-t soc. ta polit. psykhohohiyi. – K. : Milenium, 2014. – 206 s.